

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Christendemocratie is geknipt voor de stad

Bij de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen scoorde het CDA slecht in de meeste grote steden. Zou dat komen doordat het CDA-denken niet goed bij de stad past? Niets is minder waar. De christendemocratie heeft de stad veel te bieden. Juist in de stad, met haar diversiteit en dynamiek, komt christendemocratische politiek bij uitstek tot zijn recht.

door *Hamilcar Knops*

De auteur is medewerker van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA en onderzoeker aan de faculteit Techniek, Bestuur en Management van de TU Delft.

IN NOVEMBER 2008 WERD IN Rotterdam een bijzonder woningcomplex opgeleverd: Le Medi. Een complex in ‘Nederlands-mediterrane stijl’, waarin verschillende invloeden, stijlen en woningtypen prachtig versmolten zijn. De architectuur blijkt mensen van verschillende achtergronden aan te spreken. Het initiatief voor het project kwam van een Marokkaanse Rotterdammer, Idrissi, en het is uitgevoerd door een projectontwikkelaar en woningcorporaties. Het project laat zien dat steden zich steeds ontwikkelen en dat ze broedplaatsen van creativiteit zijn. En dat de stad een natuurlijke omgeving voor ontmoeting vormt. Voor ontmoetingen tussen personen, maar ook voor ontmoetingen tussen verschillende culturen. Dat zorgt voor veel dynamiek – dat is de stad eigen. Daarin ligt ook de aantrekkingskracht van de stad. Mede daarom willen zoveel mensen graag in de stad wonen.

In de pluriforme stad blijven de eigen waarden en gezamenlijke ambities een onmisbare motor voor de vitaliteit van de stedelijke samenleving. Dat werd bijvoorbeeld goed duidelijk toen een tijdje terug in het Amsterdams stadsdeel De Baarsjes de christelijke organisatie Youth for Christ als beste uit de bus kwam bij de aanbesteding van het jongerenwerk in de deelgemeente. De geïnspireerde christenen deden het blijkbaar beter dan

de welzijnsprofessionals. PvdA, D66 en GroenLinks in de deelgemeenteraad probeerden – tevergeefs – de komst van Youth for Christ tegen te houden. Deze partijen waren bang dat de christelijke jongerenorganisatie

Goed jongerenwerk is niet 'neutraal' en wordt gedreven door waarden, ambities en inspiratie

geen 'neutraal' jongerenwerk zou aanbieden. Alsof jongerenwerk 'neutraal' kan zijn: als het goed is, wordt het altijd gedreven door waarden en ambities. Door een bepaalde inspiratie.

En juist op dit punt raakt de overheid regelmatig de weg kwijt.

Dan vergeet ze dat de samenleving divers is, dat mensen gedreven worden door verschillende waarden en dat ze – terecht – verschillende manieren zoeken om te werken aan gezamenlijke maatschappelijke doelen én aan het algemeen belang. In plaats daarvan wil de overheid dan haar eigen dictaat stellen en de samenleving in dat keurslijf persen. Een sprekend voorbeeld is het afschaffen van het 'gescheiden zwemmen' in Den Haag, naar aanleiding van een motie van de vvd. Aparte zwembaden voor vrouwen (of mannen?) zouden onwenselijk zijn vanuit het perspectief van integratie. Miskent de overheid hier niet dat het in eerste instantie gaat om het maatschappelijke belang van sportdeelname en niet om (een afgeleid belang als) integratie? Ironisch genoeg is *gescheiden* sporten in Nederland overigens eerder de norm dan de uitzondering. Gaat de gemeente Den Haag nu alle voetbalclubs verplichten ook gemengd te voetballen – anders mogen ze geen gebruik meer maken van de gemeentelijke velden?

RUIMTE VOOR VERSCHIL

De voorbeelden laten zien dat steden het podium zijn van verschillende, soms botsende culturen, leefstijlen en opvattingen. In die dynamische, veelkleurige omgeving is inspiratie nodig. Dat drijft mensen en de stedelijke samenleving. Om samen met gelijkgezinden te werken aan het realiseren van maatschappelijke doelen. Aan goede, betaalbare en mooie huisvesting, aan geïnspireerd jongerenwerk, of gezellig sporten, zoals de voorbeelden hiervoor lieten zien. Maar dat vraagt om een maatschappelijke ordening die ruimte laat voor die inspiratie en waarin ruimte is voor *verschil*. Juist in de stad. Maatschappelijke organisaties kunnen dat verschil maken. Zij helpen bouwen aan gemeenschappen in de stad. Zij zorgen voor (vormen van) binding, waar stedelingen behoefte aan hebben. Samen verweven die gemeenschappen uiteindelijk tot de stedelijke samenleving. Hiervoor is in de samenleving én bij de overheid een houding van respect

nodig, wat betekent dat we ruimte laten voor verschillen in de publieke ruimte. Op deze manier kunnen we werken aan de stad als gedeelde ervaring, en niet door homogeniteit op te leggen.

Cruciaal daarbij is dat de mensen en de maatschappelijke veerkracht centraal staan. Daar komt inspiratie tot ontplooiing en daar ontstaat samenleving en blijft deze zich ontwikkelen. De christendemocratie heeft hier altijd oog voor gehad. In een christendemocratische visie wordt dan ook van de overheid verwacht dat ze de eigen rol en logica van maatschappelijke organisaties erkent en dat de overheid zich er in eerste instantie op richt de kracht die in de samenleving zit, te laten bloeien. Om ruimte te geven aan de verbindingen in de stad. In de stad is dat van groot belang omdat zo ook recht gedaan kan worden aan de pluriformiteit die haar kenmerkt.

GRENZEN AAN DE OVERHEID

De afgelopen jaren is in de steden echter te weinig uitgegaan van de kracht van de samenleving. Er werd vaak te veel heil verwacht van de overheid. Daar heeft de overheid zelf – helaas – aan meegewerkt. Natuurlijk heeft de overheid taken, zoals het waarborgen van de veiligheid, het verzorgen van de infrastructuur, of het garanderen van een bestaansminimum. Maar ze moet ook haar beperkingen kennen. Ik noem hier enkele belangrijke problemen met het overheidsbeleid voor de grote stad.¹

De illusie van de maakbaarheid

Allereerst was er te veel geloof in de maakbaarheid van de samenleving. Bij sociaaldemocraten is dat een veelvoorkomende kwaal. Zij domineren al jaren het beleid in en voor de grote steden. Maar de overheid kan de samenleving niet ‘maken’. De stedelijke samenleving laat zich immers niet plannen; ze kent haar eigen dynamiek, en haar eigen verantwoordelijkheden. Tal van zaken kan de overheid naar haar aard niet eens: ze voedt bijvoorbeeld geen kinderen op en ze richt over het algemeen geen bedrijven op. Dergelijke activiteiten behoren tot het domein van mensen en hun maatschappelijke organisaties.

En daarbij laten deze zich leiden door hun waarden, visies en ambities. Bijvoorbeeld hun visie op goed onderwijs, gezamenlijke sportbeoefening of waardige stervensbegeleiding. Waarden staan hier centraal en ze werken motiverend. Dat is de ‘substantiële rationaliteit’. Die waarden zullen binnen de stadssamenleving gedifferentieerd zijn. Dat is geen probleem als de mensen de ruimte hebben om binnen hun gemeenschappen en organisaties vorm te geven aan die waarden. Maar een overheid die gedreven wordt door een maakbaarheidsgeloof, wordt gekenmerkt door een heel

andere benadering: de functionele rationaliteit. Hierbij wordt beleid verengd tot het zoeken van (de meest doelmatige) middelen om een bepaald doel te bereiken. Daarbij worden doelstellingen geüniformeerd (waar ze maatschappelijk gedifferentieerd kunnen zijn) en wordt de effectiviteit van de ‘middelen’ belangrijker dan de ‘waardigheid’ ervan.² En dat past nu juist slecht bij de stedelijke omstandigheden.

Het maakbaarheids geloof schiet bovendien tekort wanneer de overheid uitgaat van de verkeerde aannames. Een voorbeeld is het overheidsbeleid voor achterstandswijken in de grote steden; wijken die vaak gekenmerkt worden door een hoge concentratie van lage inkomens. Met de sloop van sociale huurwoningen en de nieuwbouw van duurdere woningen probeert de overheid hierin verandering te brengen. De verwachting is dat de aanwezigheid van hogere inkomensgroepen een positief effect heeft op de positie van de kansarmen in de wijk. Er wordt dan ook krampachtig geprobeerd om een hechte wijkgemeenschap te orkestreren, onder meer door het ondersteunen van buurtinitiatieven: de spreekwoordelijke buurtbarbecues. Maar hierbij wordt de mate waarin de overheid een wijk kan vormen, ruimschoots overschat. Mensen uit verschillende inkomensgroepen mengen immers maar mondjesmaat. En als ze dat wel doen, dan nog weten de sterkeren hun zwakkere buurtgenoten niet massaal ‘omhoog’ te trekken.³

Het is – bijvoorbeeld – tekenend dat binnen Utrecht de wijk Kanaleneiland het hoogste percentage bewoners heeft dat zich actief inzet voor leefbaarheid en veiligheid in de buurt. Je struikelt er over de buurtvaders, vrouwengroepen en jongerencentra. Toch is nog steeds een zeer groot aantal mensen in Kanaleneiland werkloos en laag opgeleid en heeft een aanzienlijk deel een inkomen op bijstandsniveau. Bovendien kampt de wijk met een groep overlast gevende jongeren en hoge criminaliteitscijfers. Alle beleidsaandacht voor de wijk heeft dat nog niet kunnen veranderen.⁴

Gulzig bestuur

Een ander probleem met het beleid voor de grote stad is dat de overheid, zeker in de steden, de neiging heeft om te veel hooi op de vork te nemen, bijvoorbeeld door doelen te stellen die ze niet of nauwelijks kan beïnvloeden. Het lijkt erop dat het overheidsbestuur te ‘gulzig’ is geworden en volgens Trommel begeeft de overheid zich daarbij met enige regelmaat zelfs ‘buiten de oevers van de rechtsstaat en de democratie’.⁵ Tevens moet de overheid geen overspannen verwachtingen koesteren over de mate waarin ze lokale maatschappelijke partijen, zoals woningbouwcorporaties, scholen of zorginstellingen, kan ‘regisseren’. Deze partijen staan immers – terecht – op afstand van de gemeente. Veel stadsbestuurders lijken dat laatste soms te vergeten.

Niet de wijk, maar de mensen centraal

Daarnaast verliest de overheid vaak uit het oog dat het om *mensen* en de *stedelijke* samenleving gaat. Veel beleidsmakers staren zich blind op de wijk als ideale schaal voor stedelijk beleid. Hoewel niemand zal ontkennen dat problemen zich concentreren en opstapelen in bepaalde wijken, wil dat nog niet zeggen dat alle problemen ook op het niveau van de wijk kunnen worden opgelost. Voor onderwerpen als leefbaarheid en veiligheid

Niet de wijk, maar de mensen moeten centraal staan bij stedelijk beleid

is de wijk misschien de relevante schaal, maar voor heel veel andere onderwerpen niet. Zo is voor werkgelegenheidsbeleid de stedelijke regio het relevante schaalniveau en moet er op landelijk niveau gewerkt worden aan een arbeidsmarkt waar

iedereen voldoende kans op werk heeft. Voor goed en op de persoon toegespitst (voortgezet) onderwijs, bijscholing en leerwerktrajecten moet verder worden gekeken dan de wijk.

Ook de focus op het creëren van een hechte gemeenschap op *wijk*niveau is niet goed te begrijpen. Zoals hiervoor al aangegeven, pakt sociale cohesie in de wijk de oorzaken van achterstand nog niet aan. En voor het ontstaan van betrokkenheid en binding biedt juist de stad als geheel een natuurlijke omgeving voor ontmoetingen en kansen. Ze biedt mensen de mogelijkheid om zich samen met gelijkgezinden te ontplooiën via maatschappelijke organisaties die aansluiten bij hun visies en ambities. Mensen maken in de regel deel uit van verschillende gemeenschappen tegelijk, binnen én buiten de wijk. Diversiteit is een kracht van de stad. De stad is geen dorp! Van de wijk moeten we dan ook geen dorp willen maken.⁶ Daarbij is van belang dat juist in het leven van alledag en in de maatschappelijke (zelf)organisatie ontmoetingen en binding plaatsvinden, bijvoorbeeld op school, op het werk, bij de bakker, in de kerk of in de moskee. Zo vormt zich sociaal weefsel – door de hele stad heen. De overheid kan (en moet) dat niet ‘organiseren’.

Een ander gevaar van de gerichtheid op de *wijk* is dat het beleid zich te veel focust op de ruimtelijke statistiek. Daarbij verdwijnen de mensen om wie het gaat naar de achtergrond. De overheid dreigt dan de mensen zelf te vergeten. Wordt in een wijk een groep kansarmen ‘vervangen’ door een groep kansrijken, dan zal de statistiek van dat gebied verbeteren, maar daarmee zijn de oorspronkelijke kwetsbare wijkbewoners nog niet geholpen. Sterker nog, een deel van deze mensen verplaatst zich samen met hun achterstand naar andere wijken: het zogenaamde waterbedeffect.

Daarom moet niet de wijk, maar moeten de *mensen* centraal staan. Ver-

betering van de positie van mensen in een achterstandssituatie vraagt om sociaaleconomisch beleid dat is gericht op toerusting en participatie. Goed onderwijs vormt daarvoor de basis – afgestemd op ieders talent. Werk is vervolgens dé manier om actief deel te nemen aan de samenleving en jezelf verder te ontwikkelen. Mensen moeten worden toegerust en uitgedaagd om het beste uit zichzelf te halen. De overheid moet hen daarbij ondersteunen met beleid dat de toegang tot goed onderwijs en werk vergroot. Maar de sleutel ligt in de samenleving, zoals de christendemocratie benadrukt: daar werken mensen met elkaar aan het ontwikkelen van een goed onderwijsaanbod, daar ontstaan de banen en daar vormen mensen hun sociale en maatschappelijke vaardigheden en bouwen ze hun netwerk(en) op.

GEEF DE MAATSCHAPPIJ DE RUIMTE

Het wordt dan ook tijd dat de politiek de grote steden en het stedenbeleid anders benadert. De overheid zal zelf minder hooi op de vork moeten nemen en de eigen regeldrift aan banden moeten leggen. In plaats daarvan moet ze daadwerkelijk ruimte geven aan de mensen en de organisaties in de stad om geïnspireerd hun maatschappelijke taak op te pakken, bijvoorbeeld in de buurt, in het onderwijs, op het werk, of op de sportvereniging. De kracht van die maatschappelijke activiteit is allereerst dat mensen kunnen aansluiten bij hun voorkeuren: de een zal liever voetballen in de pannakooi, de ander wil elk weekend spelen met zijn clubelftal en draait daarna nog een bardienst in de kantine. Bovendien kan men zijn of haar engagement volgen, bijvoorbeeld door een bruikbaar opstapje voor integratie te bieden door fietslessen voor buitenlandse vrouwen te geven. Daarnaast bieden maatschappelijke activiteiten en organisaties de mogelijkheid de eigen waarden centraal te stellen en als inspiratiebron te gebruiken. Bijvoorbeeld de overtuiging dat ieder mens telt, ook de straatjongeren. Die overtuiging dreef Don Bosco in zijn tijd en Youth for Christ nu.

Maar er is meer. Maatschappelijke activiteiten en organisaties zijn ingebed in de stedelijke werkelijkheid van alledag. Ze vormen een antwoord op concrete behoeften en een reactie op daadwerkelijk ervaren problemen. Kerken werken soms al aan opvang van zwerfjongeren voordat de lokale politiek überhaupt van hun bestaan op de hoogte is. Of betrokken wijkbewoners knokken vol overgave voor de leefbaarheid en de (goede) naam van hun wijk. Vanuit de maatschappij kan over het algemeen sneller, gevarieerder en vaak ook adequater gereageerd worden dan door de overheid. En daarom zijn juist in de stad, met haar dynamiek en snelle ontwikkelingen, de maatschappelijke organisaties van groot belang. De overheid moet zulke organisaties ook durven vertrouwen.⁷

CHRISTENDEMOCRATIE HEEFT DE STAD VEEL TE BIEDEN

Wie de specifieke omstandigheden van de stad op zich in laat werken – de pluriformiteit, de dynamiek, en de veelheid aan kansen en problemen – moet wel tot de conclusie komen dat de christendemocratie bij uitstek geschikt is voor de stad. Allereerst omdat de christendemocratie ruimte biedt voor differentiatie in taken en bevoegdheden tussen verschillende typen gemeenten, regio's en provincies.⁸ Daarmee erkent ze de omstandigheid dat de stad geen dorp is en dat de ene stad de andere niet is. Dit schept ruimte voor een benadering die op maat gesneden is.

Maar nog belangrijker is dat de christendemocratie ervoor pleit om ruimte te laten voor pluriformiteit in de maatschappij, en mensen en hun organisaties wil beschermen tegen inmenging door de overheid, tegen uniformering en het opleggen van 'modellen'. Daarmee past de christendemocratie heel goed bij de stad, die gekenmerkt wordt door maatschappelijke pluriformiteit. Zo kan de stad de stad blijven en wordt er geen dorp van gemaakt, en van de wijk evenmin. Bovendien richt de christendemocratie zich op het blijven werken aan de maatschappelijke veerkracht, wat juist in de steden van groot belang is, omdat alleen zo de stedelijke samenleving antwoorden kan vinden op de dynamische ontwikkelingen die de stad eigen zijn. In die maatschappelijke veerkracht zit uiteindelijk de kracht van de stad, en niet in een vals maakbaarheidsgehoof.

Steden hebben behoefte aan een overheid die niet zichzelf en de eigen blauwdrukken centraal stelt, maar de mensen, hun ambities en betrokkenheid. Christendemocraten horen zich daarvoor in te zetten.

Noten

- 1 Zie ook Wetenschappelijk Instituut voor het CDA, *De stad terug aan de mensen*. Den Haag: WI, 2008.
- 2 Vgl. Anton Zijderfeld, 'De kracht van verschil', elders in dit nummer.
- 3 Voor een kritische beschouwing van het streven naar gemengde wijken als (een) oplossing voor grootstedelijke problemen zie Gideon Bolt en Ronald van Kempen, *De mantra van de mix. Hoe ideaal is een gemengde wijk?* Utrecht/Rotterdam: FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling/Uitgeverij Ger Guijs, 2008.
- 4 Vgl. Katinka Eikelenboom en Gerrit Pas, *Banen of barbecues? Kanalenei-*

land als case study van het wijkbeleid.

Utrecht: Wetenschappelijk Bureau GroenLinks, 2009; en Katinka Eikelenboom en Hamilcar Knops, 'Prachtwijken kun je niet maken', *Trouw*, 16 april 2009.

5 Willem Trommel, *Gulzig bestuur*. Den Haag: Lemma, 2009, p. 9.

6 Vgl. Wetenschappelijk Instituut voor het CDA, *Groot-stedelijk besturen*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 1991.

7 Vgl. Hamilcar Knops en Wim van de Donk, 'De overheid durft ons niet goed te vertrouwen', *Christen Democratische Verkenningen*, Winter 2009, pp. 167-178.

8 Vergelijk artikel 6.2.2 van het CDA-verkiezingsprogramma 2006-2011.